

Traducere, adaptare, localizare: aplicații didactice în context academic (franceză-română)

Anca Gâță*

Keywords: *adaptation; functional translation; translation pedagogy; translation strategy*

„Traducerea înseamnă lucruri diferite pentru grupuri diferite de oameni. [...] Din perspectiva externă a netraducătorului, cel mai important e textul ca produs sau bun de consum”¹ (Robinson 2003: 6).

1. Traducerea ca practică profesionalizantă

Studiul prezintă aspecte ale unui experiment didactic în cadrul specializării de licență *Limba și literatura franceză* care vizează formarea studenților pentru studiile de masterat *Discurs specializat. Terminologii. Traduceri* (limba franceză) de la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, fiind destinat familiarizării studenților cu practica de traducere profesională. Activitățile desfășurate de student și cele de consiliere științifică au avut drept obiectiv traducerea unui text cu subiect cultural din limba franceză în limba română și discutarea soluțiilor de traducere. Traducerea propusă a reprezentat tema lucrării de licență. Sarcinile studentului traducător au vizat contribuția acestuia la dezvoltarea studiilor de traducere în spațiul cultural francez-român prin: prezentarea autorului relativ necunoscut publicului român, cu trimiteri succinte la opera acestuia; producerea unui text în limba română cât mai fidel originalului din limba franceză; introducerea unor note și explicații în textul din limba română în scopul unei mai bune contextualizări a informațiilor culturale de către cititor și creșterii atractivității textului tradus; prezentarea deciziilor metodologice de traducere, prin punerea în paralel a textelor de plecare și sosire, însoțite de comentarii cu privire la deciziile de pe parcursul actului traductiv și la strategiile de traducere aplicate.

Proiectul s-a realizat prin colaborarea studentului cu formatorul², având drept obiective esențiale: conștientizarea de către student a necesității de a

* Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați și Institutul Limbii Române, București, România; Johannes Gutenberg Universität, Mainz, Germania.

¹ “Translation is different things for different groups of people. [...] From the non-translator’s external perspective, the text as product or commodity is most important”.

² Autoarea prezentului articol a avut rol de propunător al temei și textului de tradus, îndrumător științific al lucrării de licență, formator, consilier științific al studentului și revizor al

propune un text cât mai conform spiritului limbii române³ și adecvat publicării din punct de vedere editorial, precum și de a evita traducerea literală sau *literalismul*⁴; detalierea aspectelor de dificultate a traducerii unui text nu foarte actual din limba franceză în limba română; relevarea necesității actului de adaptare a textului-sursă din perspectiva managementului traducerii, cu latura sa creativă, din punctul de vedere al medierii culturale, și inovatoare, din perspectivă editorială. Dincolo de aceste considerații, premisa pedagogică a proiectului a fost că un astfel de produs finit realizat de un student care se formează pentru activitatea de mediator cultural are o miză „politic corectă” și este o contribuție originală, atât ca produs finit, cât și ca sursă de investigație a dificultăților, erorilor și resorturilor procesului de traducere.

Proiectul are o componentă profesionalizantă, o componentă de cercetare și o componentă didactică. Din punctul de vedere al profesiei de traducător – mediator cultural, activitățile de consiliere au avut în vedere necesitatea producerii unui text în limba română cât mai adecvat așteptărilor cititorului potențial român, al cărui profil a fost în prealabil schițat. Prin componenta sa de cercetare, scopul proiectului a fost de a releva motivația deciziilor de traducere în contextul cultural dat. Componenta didactică a proiectului este reprezentată de organizarea materialului de studiu astfel încât să poată fi identificat demersul realizat de student și de formator în elaborarea textului final, de sosire, în limba-țintă, limba română. Acestei componente didactice îi sunt subsumate trei obiective secundare, abordate la sfârșitul studiului de față. Proiectul, prezentat sintetic, pleacă de la două premise, aparent contradictorii. Pe de o parte, lucrările de absolvire (lucrări de licență, disertații de master), sunt „teme de casă” care pot conține erori, interpretări subiective sau abuzive, concluzii false, argumentații uneori slabe, defectuoase, suprapuneri între părțile lucrării, confuzii între rezumat, argument, introducere, metodologie, concluzii. Deși aceste eventuale disfuncții pot fi constatate la o parte a lucrărilor de absolvire, studentul bine intenționat are o contribuție personală de ingeniozitate și dăruire, mai ales dacă i se cultivă încrederea și curajul în actul de „creație”⁵. Pe

textului tradus, cea mai mare parte dintre deciziile metodologice și de traducere luându-se de comun acord.

³ Robinson (2003: 10) folosește în acest sens termenul peiorativ *foreignism*, definit ca o trăsătură a textului tradus care îl face destul de ușor de citit, dar prin care se simte că e tradus (“The translation reads fairly fluently but has a slightly alien feel. One can tell, reading it, that it is a translation, not an original work”).

⁴ Literalismul (Robinson 2003: 10) reprezintă, în același sens, dar mai acut, conformitatea stângace a textului tradus cu originalul, până la a deveni o traducere „cuvânt cu/la cuvânt”, inclusiv o respectare „sâcâitoare” a sintaxei originalului. (“The translation follows the original word for word, or as close to that ideal as possible. The syntactic structure of the source text is painfully evident in the translation”).

⁵ Această precizare vine din constatarea că unor tineri le sunt necunoscute propriile capacități inovative și/sau creative în liceu sau în facultate din cauza unei relative stricteți și autodeterminări caracteristice sistemului românesc de educație, impuse de tradiție, lipsă de viziune,

de altă parte, lucrările de absolvire a unui program de studii academice se pot constitui în produse finite, „vandabile”, sau, cel puțin, apte de a fi promovate într-un astfel de scop. Cea mai mare parte a acestora nu pot reprezenta contribuții publicabile ca „cercetări” individuale, însă pot fi, și în domeniul științelor umaniste, produse de interes pentru un anumit consumator: la limită, cercetătorul cărui îi este necesar un anumit corpus, didacticianul interesat de un anumit tip de erori sau practici de învățare etc.

Studiul de față se referă la câteva fragmente dintr-un astfel de produs (semi-)finit, o traducere argumentată (Tacu 2017), aptă de a fi revizuită și preluată de o editură în vederea publicării și difuzării. Textul-sursă a fost selectat dintr-o lucrare puțin cunoscută și netradusă în limba română, volumul desenatorului și jurnalistului cronicar francez Albert Robida, *Les Vieilles Villes des Flandres. Belgique et Flandre française* (Robida 1908).

2. Fidelitate și trădare în traducere: despre necesara creativitate a traducătorului

Când trădează traducătorul? Metafora bine-cunoscută bazată pe analogia și jocul de cuvinte din italiană *traduttore-traditore* ține astăzi de ceea ce procesul de traducere are mai banal: necesara creativitate a celui care mediază un text de la creatorul său către un public aflat cel mai adesea în alt context cultural, determinat temporal, lingvistic, spațial, istoric, politic etc. și, de multe ori, editorial. A traduce un text înseamnă a îl face și rentabil editorial. În teoria generală a traducerii formulată de Reiss și Vermeer (1984) pornind de la conceptul de *Skopos* – scop sau obiectiv al procesului de traducere, un text tradus (*Translat*) este o *oferță de informație* (termenul *Informationsangebot* propus de Reiss și Vermeer pare extrem de util în contextul ales aici). În cazul abordat în articolul de față, scopul cu care a fost scris textul-sursă (TS) este presupus diferit de cel cu care este realizată traducerea, sau textul-țintă, text tradus (TT). Fie că cel din urmă este considerat a fi un simplu exercițiu de demonstrație a competențelor unui absolvent de studii filologice, fie că devine un real produs asumat de o casă editorială, scopul său este de a fi potențial interesant („oferțant”, în termeni colocviali sau de marketing) pentru o categorie de public (publicul consumator de cultură). Altfel, rămâne doar un exercițiu de autocunoaștere și autodesoperire. Stefanink și Bălăcescu atrag atenția asupra necesității creativității traducătorului în procesul de traducere (2015: 602).

Creativitatea traducătorului, în contextul experimentului discutat aici, a fost imaginată de îndrumător în raport cu interesul și profilul publicului potențial, fiind încurajată și dându-i-se o accepție largă. Această decizie a impus o rescriere a textului cu atenția cuvenită atât pentru fidelitate față de original, cât

continuă schimbare, tranziție, evaluare, autoevaluare, (re)acreditare și uniformizare, activități, practici și stări care determină o uriașă inerție a sistemului și, în final, o slabă retenție de intelecte valoroase atât în sistem, cât și în societate, după ieșirea din sistemul de educație.

și cu dorința de a oferi cititorului o deschidere culturală, prin furnizarea de informații menite a completa eventualele ezitări sau lipsuri de cunoștințe inerente apartenenței la un alt context cultural. Una dintre premisele acestui dezi-derat de traducere-rescriere a fost că cititorul român aflat și educat în spațiul european are, pe de o parte, capacitatea și dorința de a recepta informațiile din TS la modul brut, așa cum vin ele de la început de secol XX, dar, pe de altă parte, nu ar fi sufocat sau deranjat de un surplus de informații care să îi deschidă nu doar apetitul de lectură, ci și pe cel de cunoaștere efectivă a realității parțial dispărute, pe care o poate regăsi în oarecare măsură în vizitele turistice, culturale, pe care le permite secolul al XXI-lea. Este motivul pentru care consilierea studentului-traducător și colaborarea cu acesta sunt esențiale în vederea identificării în TS a elementelor lingvistice și referențiale care cer un surplus de documentare și completarea TS cu informație pentru a „funcționaliza” TT. Aceste premise sau decizii de natură funcțională a procesului de traducere, au avut drept obiectiv generarea unui TT interesant din punct de vedere cultural și informațional, cu valențe pragmatice pentru cititor: stimularea interesului pentru universul referențial actual, eventuala descoperire în context sau „la fața locului” și în deplină cunoștință de cauză a determinărilor istorice și culturale. TT a fost astfel conceput ca un ghid cultural și turistic, fără a impieta asupra TS și, departe de a îl trăda, punându-l în valoare pentru un public diferit de cel inițial preconizat. Funcționalizarea TT a urmărit clarificarea referențială prin comentariu și adaptare⁶.

3. Traducere, adaptare, localizare

Practica profesională de traducere este dependentă de scopul traducerii și de „mediul” căruia îi este destinat produsul rezultat în urma actului traductiv. „Mediul” este reprezentat de spațiul socio-istoric și publicul-țintă⁷.

⁶ Prin *comentariu*, în demersul traductiv, se face referire la clarificarea elementelor opace sau pasajelor complexe din TS, iar prin *adaptare*, la modificarea originalului în funcție de publicul diferit al TS și TT: “The translation unpacks or unfolds the hidden complexities of the original, exploring at length implications that remain unstated or half-stated in the original. [...] The translation recasts the original so as to have the desired impact on an audience that is substantially different from that of the original; as when an adult text is adapted for children, a written text is adapted for television, or an advertising campaign designed to associate a product with sophistication uses entirely different images of sophistication in the source and target languages” (Robinson 2003: 10). În cele ce urmează, aceste „acțiuni” ale traducătorului sunt abordate ca *localizare* și *adaptare*.

⁷ Spre exemplu, traducerea literară și traducerea reclamelor publicitare diferă una de cealaltă din punctul de vedere al actului traductiv. Se poate considera că cea dintâi este „lansată” într-un mediu care poate fi considerat mai omogen din punctul de vedere al receptării și că poate neglija unele aspecte culturale și de vârstă care caracterizează publicul. Cea de a doua este nevoită să țină cont de stratificări și categorii de gen și de vârstă, precum și de considerente culturale locale. Reclamele și textele publicitare sau de promovare a unor servicii sau produse nu sunt propriu-zis traduse, ci adaptate lingvistic și localizate (modelate după profilul

Localizarea, ca practică profesională, este un proces care se realizează în mod uzual în proiecte digitale (traducere a site-urilor web, a materialelor de marketing și promoționale ale unor produse, a programelor informatice și jocurilor virtuale, a instrucțiunilor de utilizare a diverselor produse. Prin localizare, conținutul acestora și maniera de prezentare sunt adaptate percepțiilor și caracteristicilor conceptuale ale publicului-țintă pentru a se evita erori de redare a informațiilor și a le prezenta cât mai transparent receptorilor unei alte culturi decât cea a limbii-sursă⁸. Termenul *localizare* este folosit în studiul de față într-un sens mai larg, care corespunde însă conținutului său, depășindu-l pe cel de *adaptare* ca strategie de traducere și referindu-se la manipularea conținuturilor culturale prin traducere astfel încât receptorul să le poată recupera fără eforturi de natură a îngreua procesul de lectură și înțelegere profundă a textului tradus.

În cazul TS abordat au fost avute în vedere mai multe caracteristici ale acestuia: textul este descriptiv, având drept scop prezentarea unor detalii arhitecturale însoțite de desene profesionale ale unor monumente de arhitectură și de informații istorice, cu aprecieri și critici din partea autorului; a fost publicat în urmă cu un secol, fiind ancorat în realitatea sfârșitului de secol al XIX-lea și a începutului de secol XX; este destinat unui public francofon, în special francez și belgian, presupus relativ cunoscător al evenimentelor și personalităților istorice la care se face referire în text. Din aceste motive, a fost considerată necesară și utilă introducerea în produsul rezultat în urma traducerii a unor „clarificări” pentru cititorul român. Acestea apar ca note de subsol sintetice sau mai ample și explicații descriptive în corpul textului. Ele au rol de localizare a traducerii. În procesul de localizare, considerentul major avut în vedere a fost de a crește atractivitatea produsului rezultat în urma traducerii prin relevarea unui potențial turistic și cultural al regiunii care face obiectul TS și TT. Cu alte cuvinte, am considerat că textul poate prezenta interes pentru cititorul român dacă acesta își poate proiecta prin lectură cunoașterea obiectivelor culturale descrise. Acest demers a fost autoasumat ca un „exces de zel”, care modifică în oarecare măsură demersul inițial al autorului. Prin acest dezi-derat a fost anticipată potențiala reacție a unei edituri interesate de marketingul traducerii rezultate.

destinatariilor), integrând particularități culturale decelate de analiștii de marketing și traducătorii profesioniști din domeniu (v. Gâță, Al-Khatib 2015).

⁸ În sens mai limitat, *localizarea* se referă la ansamblul de procese prin intermediul cărora conținuturile și produsele digitale dezvoltate într-un anumit spațiu cultural determinat geografic și lingvistic sunt adaptate pentru a fi comercializate și folosite în alt spațiu cultural (v. Dunne 2006: 4, *apud* Folaron, Gambier 2007: 37).

4. Textul de plecare, text-sursă (TS) și produsul traducerii, text-țintă, text tradus (TT)

4.1. Titlul

Traducerea titlului pune mai multe probleme lingvistice și culturale, rezolvate prin transpunere, adaptare și localizare. A doua parte a titlului apare în ediția-sursă ca subtitlu, nefiind prezentă pe coperta ediției originale. Parcursul urmat de traducător pentru stabilirea soluției finale este prezentat mai jos.

a) Traducerea literală, în cele două subvariante posibile, este puțin acceptabilă:

Orașele vechi ale Flandrelor: Belgia și Flandra franceză

Vechile orașe ale Flandrelor: Belgia și Flandra franceză

Ambele variante au fost eliminate pentru că cititorul român este mai curând familiarizat cu toponimul *Flandra*, la singular, în timp ce pentru cel francofon ambele toponime, la singular, *la Flandre*, și la plural, *les Flandres*, au consistență, delimitând o regiune geografică formată din Flandra maritimă și Flandra interioară.

b) Traducerea sintagmei nominale *les vieilles villes* are în limba română patru soluții, prin antepunerea sau postpunerea adjectivului, cu sau fără articol definit, fără implicații stilistice majore: *orașele vechi*, *vechile orașe*, *orașe vechi*, *vechi orașe*. Prima opțiune a fost varianta *orașe vechi*, cu transpunerea adjectivului postpus și eliminarea articolului definit, mai naturale și marcând dependența adjectivală de substantivul centru, fără evidențierea acestuia prin antepunere. Această variantă pare să satisfacă deziderate de marketing editorial al titlului.

c) Traducerea determinantului substantival *des Flandres* pune probleme mai deosebite. El este opac din punct de vedere sintactic în textul-sursă, deoarece poate fi interpretat ca determinant genitival, *ale Flandrelor*, sau ca determinant spațial, *din Flandra* / ? *din Flandre*. Deși se pune problema menținerii pluralului *Flandre* din motivele expuse mai sus, interpretarea spațială, locativă pare cea mai adecvată, urmând să fie ajustată prin alte procedee de adecvare.

d) Traducerea prin parafrază interlingvistică este o modalitate de ajustare și adecvare a sintagmei problematice și de rezolvare a dificultății de menținere a pluralului francez, *des Flandres*. Parafraza implică în acest caz o extindere sau expansiune semantico-lexicală, care constă fie în explicitarea pluralului prin adăugarea adjectivului numeral *două*, fie în dezambiguizarea pluralului prin divizarea în termenii care denumesc cei doi referenți distincți, *Flandra belgiană* și *Flandra franceză*, variantele rezultate fiind:

Orașe vechi din cele două Flandre: Belgia și Flandra franceză

Orașe vechi din Flandra belgiană și (din) Flandra franceză

Nici aceste variante nu întrunesc toate criteriile de acceptabilitate din cauza redundanței termenului *Flandra* în ambele formulări, având drept rezul-

tat un titlu mai lung și mai puțin convenabil din acest motiv dezideratelor de marketing.

e) Traducerea optimă pare a fi prin parafrază interlingvistică și culturală, cu transpunerea sintagmei nominale determinative *des Flandres* prin adjectivul toponim *flamand*. Această soluție a modificat decizia inițială, antrenând și opțiunea pentru antepunerea adjectivului determinativ *vechi* și menținerea subtitlului original în traducere cvazi-literală. Varianta rezultată este *Vechi orașe flamande. Belgia și Flandra franceză*. Cu regretul de a opaciza conținutul cultural al determinantului nominal original *des Flandres*, pe care ne-ar fi plăcut să îl putem reda ca *din cele două Flandre*, am decis că adjectivul rom. *flamand* acoperă în mare măsură sensul cultural permițând și structura originală a titlului cu subtitlu. Titlul propus ni se pare atractiv și onest atât din punctul de vedere al traducerii, cât și editorial.

4.2. Transpunere și parafrază a unor structuri lingvistice

Unul dintre capitolele propuse ca traducere de către student, al 15-lea în volum, este *Liège*, fiind ales pentru relevanța culturală a orașului, dar și pentru că, față de alte orașe, precum Bruges sau Ghent, e mai puțin prezent în traseele turistice astăzi. Din acest motiv, interesul editorial pentru acest capitol poate fi mai redus sau, dimpotrivă, mai crescut. Începutul capitolului a prezentat o dificultate de traducere a unității de traducere: *l'illustration historique de cette grande cité de Liège* (Robida 1908: 252).

Termenul fr. *illustration* prezintă o polisemie divergentă, o bifurcație lexicală, ceea ce a dus, în urma unei abordări mai puțin atente din partea studentului, la o alegere greșită între echivalentele neologice rom. *ilustrare, ilustrație, ilustrată*, propunând ca variantă *ilustrarea istorică* și neidentificând corect corespondentul lexico-semantic al termenului. Revizia traducerii realizată colaborativ (formator-student) a relevat necesitatea consultării amănunțite de către traducător a articolului de dicționar de limbă franceză (TLFi) corespunzător intrării lexicografice *illustration*. Identificarea polisemiei divergente furnizează astfel piste pentru echivalențele românești adecvate prin parafrază interlingvistică, *caracter ilustru* sau prin echivalent semantic, *renume*. Deși studentul în cauză are evidente abilități pentru traducere, propunând în alte situații variante remarcabile pentru rezolvarea unor echivalențe interlingvistice, în acest caz nu a avut suficientă intuiție pentru a identifica dificultatea ascunsă sub ceea ce este îndeobște cunoscut în terminologia de lexicologie bilingvă ca „fals prieten”. Astfel a lipsit, de fapt, o etapă adesea hotărâtoare în procesul de traducere, anume identificarea structurii divergente și/sau problematice.

Pentru a doua parte a unității de traducere menționate, studentul a propus o traducere literală ce poate părea stângace: *a acestui mare oraș al Liège-ului*. Revizia colaborativă a relevat că, în lipsa unor cunoștințe culturale, studentul nu a putut interpreta sintagma determinativă fr. *de Liège* ca apozitie, construcția sintactică a acesteia fiind opacă în franceză, identică cu deter-

minarea de tip genitival. Aceasta a fost interpretată ca făcând referire nu la oraș, ci la o presupusă regiune cu același nume în care s-ar afla orașul, ceea ce a justificat menținerea determinantului demonstrativ în varianta propusă inițial. Varianta revizuită propune ca structură echivalentă *renumele istoric al marelui oraș Liège*, prin înlăturarea determinantului demonstrativ și concentrare lexico-semantică, fără pierderi de conținut. Cea de a doua „dificultate” relevă faptul că, pentru medierea referențelor culturale, este necesară o supra documentare de natură enciclopedică pentru ca traducătorul să determine cu precizie întinderea referențială corespunzătoare unor termeni – oraș sau regiune, în acest caz – mai ales în situații de ambiguitate sintactică.

4.3. Toponime și antroponime: echivalență, parafrază, calc, expansiune textuală și note de traducere

Una dintre provocările traducerii, în lumina considerentelor expuse, a fost decizia de echivalență a substantivelor proprii (toponime, antroponime, denumiri de obiective turistice etc.). A fost luată în discuție introducerea în note de subsol a pronunției în limba română a majorității unor astfel de termeni din franceză, decizie neaplicată în TT final⁹. O decizie relativ uniformă¹⁰, a fost introducerea de note de traducere de natură informativă și/sau descriptivă, pentru a contextualiza referentul. Spre exemplu, referințele din TT la Commines sau la Carol Temerarul sunt însoțite de astfel de note, care realizează o expansiune a TS, localizând referenții:

Commines, qui suivait alors la fortune de Charles le Téméraire, raconte... (Robida 1908: 255)

Commines [nota 1], *pe urmele lui Carol Temerarul* [nota 2], *povestește...*

nota 1: Philippe de Commines (1447-1511), om politic, cronicar, istoric și memorialist flamand de limbă franceză.

nota 2: Charles le Téméraire (1433, Dijon – 1477, Nancy) sau Charles de Valois-Bourgogne, cunoscut în timpul vieții și ca Charles le Hardi (cel Viteaz), descendent al Sfântului Ludovic (Louis IX), fiu al lui Filip cel Bun de Burgundia și ultim duce al Burgundiei.

Echivalența prin termeni românești mai mult sau mai puțin consacrați a fost considerată necesară atunci când substantivele proprii au realizări distincte în cele două limbi: nu este cazul pentru Liège, dar este cazul, spre

⁹ Considerat ca specific abordării funcționale a traducerii, acest tip de echivalență a fost practicat mai curând ludic, deși caracterul său pedagogic și educativ nu este de neglijat. A fost utilizat alfabetul limbii române, vizând potențialul cititor neștiutor de franceză. Au rezultat astfel echivalențe fonetice aproximative, ce par barbare sau hilare, dar a căror utilitate nu ar trebui pusă la îndoială, mai ales dacă se are în vedere o documentare a cititorului în scop turistic. Ex.: *Liège – Li-ej, Avroy – A-vroa, Charlemagne – Șar-lă-mani, sfântul Lambert – Lam-ber / Jacques – Jak.*

¹⁰ Acest tip de note a fost practicat cu caracter ilustrativ: extinderea TS printr-o astfel de abordare ține și de decizia editorială. Totodată, caracterul succint al unor astfel de note și gradul lor de saturație pot determina succesul editorial al traducerii.

exemplu, pentru *Flandre(s) – Flandra, Charlemagne – Carol cel Mare* etc. Au existat astfel următoarele categorii de soluții, utilizându-se: 1) termenul din limba-sursă, când acesta nu are echivalent românesc (ex.: *Liège, bulevardul Avroy, sfântul Lambert*); 2) termenul echivalent în română, familiar cititorului român sau așa cum este prezent în enciclopedii, dicționare specializate, manuale academice și școlare românești, însoțit de termenul original în paranteză, numai dacă acesta e mai îndepărtat formal de cel românesc: *Flandra*, fără să fie necesară prezența termenului francez; însă, *Carol cel Mare (Charlemagne), Carol Temerarul (Charles le Téméraire), sfântul Iacob (Jacques), Mistrețul din Ardeni (Le Sanglier des Ardennes)*; 3) calcul lingvistic, marcat prin folosirea ghilimelelor la termenul românesc din echivalență, care poate părea opac sau ambiguu în TT; un exemplu remarcabil în acest sens este decizia asupra calcului lingvistic „*Peronul*” pentru *Le Perron*, în cazul căruia termenul românesc *peron* prezintă polisemie divergentă, cu un sens bine-cunoscut (platformă într-o stație de cale ferată pentru accesul călătorilor la tren) și un sens mai puțin cunoscut („platformă situată în fața intrării principale a unei clădiri”; DEX); niciunul dintre cele două sensuri nu se actualizează în contextul dat, deoarece termenul francez, păstrat în calc, trimite la un referent cultural din spațiul flamand, explicitat prin descriere în text ca fiind „o coloană [...] simbol al libertăților comunale”; preferința pentru calc este justificată atât prin inexistența unui termen corespunzător în română (dată fiind și absența unui referent corespondent în spațiul cultural românesc), cât și prin relativa specializare a termenului francez, al cărui sens corespondent nu apare în dicționare franceze renumite¹¹; decizia de traducere este totuși discutabilă și poate fi reconsiderată, pentru a nu contraria cititorul prin acest termen, cu atât mai mult cu cât el apare chiar în subtitlul/legenda ilustrației generice a capitolului (v. *Anexa 1*)¹²; 4) expansiunea lingvistică în scopuri de localizare și dezopacizare referențială în cazul toponimelor considerate mai puțin cunoscute cititorului român:

La large Meuse s’y réunit à l’Ourthe ... (Robida 1908: 253)
... afluentul Ourthe se varsă în marele fluviu Meuse.

Un tip special de echivalență, localizare și dezopacizare referențială a fost necesar la revizia traducerii de către îndrumătorul științific, pe baza unor cunoștințe enciclopedice, într-un caz precum

... armée qui se heurte près de Tongres ... (Robida 1908: 254)
... armată care se confruntă în apropiere de Tongeren (Tongres) ...

¹¹ Absent din TLFi, *Dictionnaire de l’Académie*, sensul corespondent termenului din TS este probabil derivat de la cel de „bloc de piatră, dală (folosite și pentru urcarea sau coborârea de pe cal)” (fr. *Pierre*, „piatră”), prezent în DÉCT.

¹² *Anexa 1* reflectă tipul de localizare practicat în TT pentru inserarea ilustrațiilor autorului. Decuparea digitală simplă a imaginii păstrează și textul original inserat de autor ca legendă a desenului, sub care apare traducerea. Și în acest caz a fost practică localizarea, indicându-se poziția în ilustrație a fiecărui referent cultural.

în care s-a preferat varianta flamandă a denumirii localității, aflată în spațiul de limbă flamandă, și menținerea în paranteză a echivalentului francofon¹³.

Fără a minimaliza importanța unei revizii a textului în ansamblul său, experimentul a demonstrat că una dintre dificultățile majore cu care se confruntă traducătorul debutant este reprezentată de echivalentele toponimelor și antroponimelor, pentru care sunt necesare documentarea din surse sigure și apelul, în măsura în care acest lucru este posibil, la cunoștințe enciclopedice disponibile în mediul intelectual în care studentul se formează.

5. Concluzii

Experimentul a atins mai multe obiective: inițierea studentului absolvent de licență în practica de traducere profesională prin plasarea în situații similare cu cele profesionale, în vederea conștientizării problematicei managementului traducerii (act traductiv, dificultăți, strategii și soluții de traducere concrete); deprinderea de către student a imperativelor de creativitate, prin documentare, adaptare, localizare și extindere a textului inițial în scopul dezopacizării referințelor și conținutului TS; profesionalizarea studentului prin experiența de traducere relativ specializată, anticipând formarea sa printr-un program de master dedicat studiului traducerii, discursului specializat și terminologiilor, dar și atunci când acesta alege masterate din domenii conexe sau diferite; realizarea, în timpul de lucru individual al studentului de licență, de activități specifice programelor de master specializate de traducere, cu suport și consiliere științifice și metodologice. Contribuția experimentului prezentat la studiile de traducere constă în identificarea unor dificultăți de traducere în domeniul franceză-română, a posibilelor soluții și în realizarea unui material de studiu în care poate fi identificat un corpus de erori de traducere, un demers de rezolvare al acestora și interpretări traductive.

Referințe

- DÉCT = *Dictionnaire Électronique de Chrétien de Troyes*, LFA/Université d'Ottawa – ATILF – CNRS & Université de Lorraine, 2015. <http://www.atilf.fr/dect>.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic, (1998) 2009.
- TLFi = *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du 19e et du 20e siècle*, Paris, CNRS Gallimard, 1971–1994. Accesibil on-line în versiune informatizată. <http://www.cnrtl.fr/definition/>

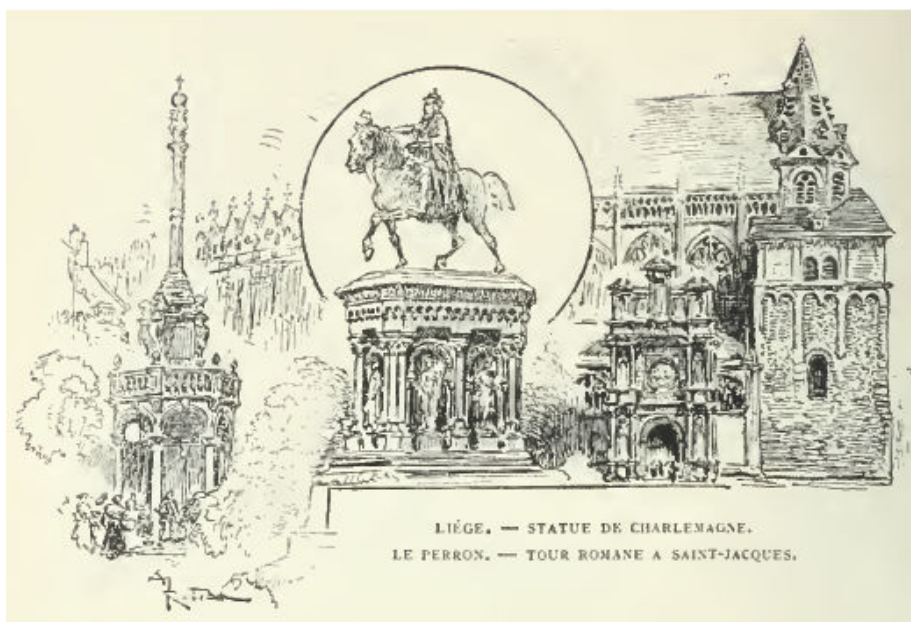
¹³ Numele orașului, îndeobște cunoscut și marcat azi pe hărți ca Tongeren, capitală judiciară a provinciei flamande Limburg din Belgia, dispune și de o variantă wallonă, Tongue, și de una germană, Tongern. Ceea ce nu este cazul, spre exemplu, pentru orașul Hasselt, capitala administrativă a provinciei, cunoscut doar sub un unic nume. Astfel se justifică soluția din TT.

- Dunne 2006: Keiran J. Dunne, *Introduction. A Copernican revolution*, în K.J. Dunne (ed.), *Perspectives on Localisation*, Amsterdam & Philadelphia, ATA Scholarly Monograph Series, vol. XIII, John Benjamins Publishing Company, p. 1–11.
- Folaron, Gambier 2007: Debbie Folaron, Yves Gambier, *La localisation: un enjeu de la mondialisation*, în „Hermès, La Revue”, vol. 49, no. 3, p. 37–43.
- Gâță, Al-Khatib 2015: Anca Gâță, Mohammed Al-Khatib, *Translation in Business Contexts: Lexical and Semantic Transfer in Bilingual In-Flight Magazines*, în Wafa Abu Hatab (ed.), *Translation across Time and Space*, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, p. 157–168.
- Reiss, Vermeer 1984: Katharina Reiss, Hans Vermeer, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen, Niemeyer.
- Robida 1908: Albert Robida, *Les Vieilles Villes des Flandres. Belgique et Flandre française*, illustré par l’auteur de 155 compositions originales, dont 25 hors texte, et d’une eau-forte, Paris, Librairie Dorbon-Ainé.
- Robinson 2003: Douglas Robinson, *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation*, second edition, London, Routledge.
- Stefanink, Bălăcescu 2015: Bernd Stefanink, Ioana Bălăcescu, *Les cheminements de la créativité en traduction*, in *Meta*, 60 (3), p. 599–620. doi:10.7202/1036145ar
- Tacu 2017: Florin Adrian Tacu, *Le transfert interculturel: traduction de quelques textes d’Albert Robida (français-roumain)* [Transferul intercultural: traducerea câtorva texte ale lui Albert Robida (franceză-română)], *Lucrare de licență nepublicată*, iunie 2017, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

Translation, Adaptation, Localization: Pedagogical Aspects in the Academic Context (French-Romanian)

The study is concerned with the presentation of several issues of the translation of some excerpts of the chapter *Liège* by French author, journalist, and illustrator Albert Robida, in his volume on *Les Vieilles Villes des Flandres* [Old Cities of the Flanders] (1908). The translation from French into Romanian was part of a pedagogical experiment in the framework of a bachelor dissertation in the field of *French Language and Literature* academic program in the “Dunărea de Jos” [Lower Danube] of Galați Romanian University. The experiment was meant to foster the student’s translating capabilities and to simulate the actual tasks of the professional translator confronted with a text imbued with cultural references. It mainly concentrated, with the teacher acting as a counselor and scientific adviser, on the translator’s creativity and strategic decisions, mainly at work in mediating the content of cultural referents, and in making the translated text acceptable for an editor, taking into account possible marketing imperatives. Among the premises of the project were: the mediated text is targeted towards an audience which is different from the initial, or original, one in points of time, cultural and historic setting; the translated, or target, text relies on functional imperatives, such as developing cultural awareness of the present-day Romanian reader with respect to a cultural space more or less familiar to her. The difficulties encountered in the translation process are linked to particular linguistic structures that need to be recoded in the target language taking into account specific syntactic patterns as well as the equivalence of toponyms and antroponyms by using additions and substitutions, such as translator’s notes to disambiguate or make clear the

referential content of some cultural terms, and 'labels' in use in the Romanian cultural context. Such strategies were seen as instances of paraphrase, text extension, or enlargement, adaptation, and localization. The necessity of the documentation and translation revision is also pointed to. The target text as compared to the source text also provides examples of translation errors, misinterpretations, and strategic choices which are of great use in contrastive and translation studies on a large scale.

LIÈGE. STATUIA LUI CAROL CEL MARE (centru).
„PERONUL” (stânga). – TURNUL ROMAN AL SFÂNTULUI IACOB (dreapta).